

KAMONDY LÁSZLÓ

Sugárzás az angyaloknak?

cikk, tanulmány, novella, feljegyzés és dialóg

KETTÓS INDÍTÁS

Mielőtt a kultúránk jövőjéért aggódók népes mezőnyében nemzeti mezben a pástra lépnék, engedjék meg, hogy kicsit körülnézzek.

E valóságos és elképzelt stadionban — ez az első benyomásom, amint a lelátókra feltekintek — nem jelentek meg azok, akik *nem* aggódnak a kultúránkért.

Akik közönyt sejtető távollétükkel tüntetnek, tiszteletjeggyel a zsebükben. Akik meg vannak elégedve azzal, ami van.

Akik szerint „úgyis rohadásra van itt ítélve minden”.

A közömbösek, az elégedett-impotensek és a fölényes kultúrpeszsimisták tehát, úgy látszik, nem kíváncsiak az aggódó értelmiségiek asszóira.

És a dolgozók?

A dolgozók — *akikért* a küzdelem folyik — vajon kíváncsiak?

Nem érzem feljogosítva magam arra, hogy nevükben válaszoljak.

Elképzelt válaszuk helyett hadd idézzem a Csepel Autógyár Művelődési Háza egyik vezetőjének a szavait:

„Játszottak itt már Illyés Gyulát 17 embernek, Szophoklész 9 nézőnek.”

Ezt a szöveget az intézmény egyik vezetője vigasztalásnak szánta egy pályatársam — ugyancsak gyér látogatottságú — bemutatója alkalmából.

Bennem ez a férfiasan nyílt és tömör vigasztalás azt a gyanút ébreszti, hogy az autógyári dolgozók nem csupán kísérletező kollégám munkássága, a nagy görög „Elektrája” és az „Éden elvesztése” iránt ilyen közömbösek, de kulturális és egyéb vitáinkat sem kísérik „kellő” figyelemmel.

Másképpen, magyarán fogalmazva: füttyülnek rá — a kultúrházak büféiben kiürített söröspalackok mellett —, hogy szűkülünk-e, vagy füttyülünk-e félelmünkben a kultúra jövőjéért aggódó vitáink közepette.

Füttyülnek rá, hogy a technikai kultúra civilizációs áldásaitól, a dekadens humán kultúra fertőzetétől, vagy a szórakoztató ipar romlott krémésétől féltjük-e inkább őket.

Fütyülnek az objektív szubjektív hátterére, éppúgy, mint a szubjektív objektív „hinterlandjára!”

[Lehet, hogy nem is értik ezeket a „művelt” fogalmakat?]

Fütyülnek arra, hogy lelkiismeret-furdalásainkra hallgatva — vagy azt megnyugtató — miről vitatkozunk, szónokolunk vagy fecsegünk.

Jó, jó, fütyülnek — mondhatná türelmesen vagy idegesen valaki —, de mit csinálnak, amikor nem fütyülnek?

Dolgoznak.

Dolgoznak egy, két, három műszakban az asszonyok, fő- és mellékállásban a férfiak.

Dolgoznak és a napi munka után jobb életfeltételekre, szórakozásra és kultúrára vágnak.

Munkához való joguk alkotmányilag biztosított és elvitathatatlan jog, vágyaik teljes összhangban vannak Kulturális Irányelveink célkitűzéseivel.

Miért hát akkor a kampányszerűen meg-megújuló jellegzetesen értelmiségi csatazaj?

Hatalom és erkölcs vita.

Népszaporulat vita.

Heroizáljunk, ne heroizáljunk? — vita.

Éljünk magunknak? — vita.

„Kulturális forradalom a kulturális forradalomban?” vita.

És egyéb, még nem nyilvános vitatéma körül zajló felajzottság az értelmiségi berkekben.

A dühök és ellendühök, az osztály- és klikkszenvedélyek — nemegyszer FTC- kontra MTK-drukker szinten! — mit takarnak, mit palástolnak, miről árulkodnak a nemzeti tizenegyért klubelőítélet nélkül szurkolóknak?

Rosszemlékű újra és újra felmelegített romlott „készételek” lekozmaált szagát lengeti felénk a szeptemberi szél a „gatyás és bamba társak” pusztai vacsorája mellől, avagy valami bűzlik is Dániában?

Valami valóban fortyog-e a szellem fazekaiiban, vagy csupán a narodnyik sajt érik — *lassan és fontolva* — az urbánus tejüzemekben?

Még elgondolni is szörnyű [ti. a bélhurutra ezért vagy azért hajlamos állampolgároknak!], hogy mi minden hangzott itt el az idézett viták fél mondataiban (ti. a bennfentes füleknek), ki és mekkorát kacsintott a görbe zárójelek védelme mögül szövetségest keresve, vagy önmagát igazolandó?!

S lám a konszolidálódott Magyarország — a dogmatikus jóslatok ellenére — mindezt kibírta.

S talán még ennél *nagyobb* nyíltságot és szókimondást is kibírna!

De mozdult-e valami előre hazánkban e viták nyomán?

Mielőtt elhamarkodott *egyszavas* választ adnánk a kérdésre, nézzünk előbb szét a nagyvilágban és csak aztán a házunk táján.

Hogy a hazai vitapartnereinknél is tárgyilagosabbak lehessünk — és játsszunk is egy kicsit — küldjük el tanulmányútra helyettünk *tárgyilagos* Tamást.

Hogy T. Tamás igazán tárgyilagos lehessen, ne állampénzen küldjük el helyettünk, hanem turista útlevéllal.

Tegyük fel, hogy T. Tamás történetesen Nyugat felé indul, és onnan vissza is tér.

Tételezzük fel továbbá, hogy T. Tamás olyan *népi* származású — értelmezésünkben olyan falusi vagy városi illetékességű — szocialista magyar állampolgár, akinek a szülei és a nagyszülei az úri Magyarország összeomlásakor csak a láncokat veszíthették.

T. T. sorsát és világnézetét ez — és az, hogy tizenhét esztendőskoráig egy tételes vallás erkölcsi normái szerint nevelődött — jobban befolyásolják és determinálják, mint ezt magáról olyankor hiszi, amikor Madáchot idézi: „Az akarat szabad, lemondtam érte a Paradicsomról.”

Mindazonáltal T. T. lelkesedésében is tárgyilagos ifjú forradalmár volt a fordulat éve előtt, olyan forradalmár, aki a „fényes szellők” korát később, bepetyezve sem tagadta meg.

Sem élőszóban, sem áttételesen.

T. T. statisztikai átlagnak is tekinthető tehát úgy is, mint olyan „kiábrándult értelmiségi”, aki sosem heroizált, s amikor deheroizált, még nem hiányzott a szobor a talapzatról.

Mindezekből következik és nem következik, hogy T. T. ezért meg azért nem lépett vissza a pártba 56 után, ámbár úgy érezte, hogy vissza kellene lépnie azért, mert ő is felelős volt azért, ami 56-ban történt.

A konszolidálódott belügy ennek ellenére olyan bizalmat szavazott T. T.-nek, amikor simán kiadta az útlevét, amilyent szellemi életünknek csak azok a képviselői élvezhettek hajdanán, akiket Úgynevezett Útitársaknak hívtak.

Mielőtt T. T. a Wiener Walzerre száll, el kell még mondani róla néhány lényegtelennek látszó, de azért nem egészen lényegtelen apróságot.

Az, hogy T. T. kamaszfejjel örült a földosztó igazságnak, ifjan helyeselte a gyárak államosítását, majd mint szövetkezeti agitátor, a termelőszövetkezet megalakulását, turista tanulmányútja szempontjából csak azért lényeges, mert T. T. szívében és elméjében a közügyek iránti közönnyel hagyta el hazáját.

Mi nem tetszett T. T.-nek Hegyeshalomig?

Nem tetszettek például a képeslapok félig meztelen hölgyei.

Ennek kontrasztjaként a kupé piszkossága.

A piszkosság kontrasztjaként a képeslapok vasárnapiasan elegáns dolgozói.

Az elegancia kontrasztjaként a vele egy kupéban utazók tolakodó kíváncsisága és ájult sznobizmusa.

A Nyugat iránti kíváncsiság ellentétéként *ugyanezen* utasok hazájuk iránti közönye.

A képeslapok és nem képeslapok lumpenprolikról szóló „érdekes” tárcanovellái.

A belpolitika kérdéseivel foglalkozó vezércikkek és riportok unalma.

A gyorsan változó hazai égbolt beborulása és kiderülése.

Az új mechanizmus vicinálislassúsága.

Az, hogy legorombították, mert nem töltötte ki a vámceduláját.

Az, hogy a felesége és a gyerekei nélkül tölti majd a szabadságát Nyugaton.

Az, hogy az általa észlelt jelenségek ellen SEMMIT SEM TEHETÜNK, s ha mégis tehetnénk, NEM ÉRDEMES, vagy NEM NAGYON ÉRDEMES, mert úgymint marad minden a régiiben.

T. T. önélmzése a Szajna partján kezdődött, alkonyatkor, egy szakállas ifjú társaságában.

Az öltözködésével is a polgári rend ellen lázadó hippi — mellékesen egy gyáros fia, aki műkedvelő szegényként utazta végig Európát és a kanadai angolt keverte a legújabb francia zsargonnal — kifejtette T. T.-nek, hogy alig várja már, hogy leszakadjon róla a farmer, tudniillik szeretne teljesen *meztelenül* járni, amíg ezt az időjárás engedi.

Továbbá, hogy a technika lepra, a kultúra lepra, a lakóházak börtönök, amelyből csak Mao vagy Che Guevara eszméivel lehet kitörni.

Továbbá, hogy a világforradalom győzelme esetén az emberiség végleg megszabadul a Legfőbb Kizsákmányolótól, a *munkától*, és a XXI. században az egész világ hippi lesz!

Majd felszólította T. T.-t, hogy tiroli kalapját, ezt a nevetséges képződményt, mely előbb vagy utóbb hajhullást eredményez, úsztassa le a Szajrán Szent Lajos szigetéig, nyakkendőjét vagdossa apróra zsillett-pengével, és álljon a Szeretet Utazók, a hippik közé, vállalja, mint volt értelmiségi, hogy ezen túl öntudatos Nemdolgozó lesz.

T. T. önironikusan elmosolyodott erre az agitációra, és bevallotta, hogy ő tulajdonképpen szintén utazó, és mint értelmiségi, tulajdonképpen... öntudatos Nemdolgozó is, bizonyos értelemben.

Az értelmiség könyvel, ide-oda könyvel — mondta erre a hippi —, az értelmiség csak akkor szolgálhatja a Világforradalmat, ha megszűnik értelmiség lenni, lemond arról a manipulációról, amelyre a rothadó társadalmak kiszemelték, arról ti., hogy bekösse a munkával megalázott igáslovak szemét.

T. T. ezzel szemben azt a nézetet vallotta, hogy az értelmiség is „ló”, csak olyan ló, aki nem húzza a kocsit.

Nem húzza, mert vagy kocsis szerepet vállal — tehát a bakról irányít tőkés gazdája megbízásából —, vagy ha „finnyásabb” a történelem szekerének a saroglyájához köti magát, hogy menet közben szemellenző nélkül zabálhassa a szénát.

El kell szakítani a kötőféket! — tanácsolta a hippi, szenvedélyes hangon.

És mit csináljon az, aki már elszakította, illetve, akiknek már elszakították a kötőfékjét? Mit kezdjen az ilyen értelmiségi a szabadságával? — kérdezte T. T. rezignáltan.

Semmit! Várjon, amíg a Világforradalom megtalálja.

Éppen ez a passzív rezisztencia az, amibe a mi értelmiségünk nem tud már belenyugodni — vallotta be T. T. önkritikusan —, tudniillik sokunknak az a gyanúja, hogy nem nevezhető értelmiséginek az, aki semmit sem tesz azokért, akik eltartják.

És ti mit tesztek azokért, akik eltartanak benneteket? — kérdezte a hippi.

T. T. a Notre Dame csonka tornyára tekintett, majd tiroli kalapját büntudatosan a Szajna olajos hullámaira hajította, s megvárta, amíg a kalap lemerül.

A mi értelmiségünk — válszolta T. T. kis szünet után — nem tekinti ma-

gát már lónak és nem akar még kocsis lenni. Sem kocsis, sem ló, sem kocsis és ló egyszerre! A mi értelmiségünk... vitatkozik.

A hippi kíváncsian várta a folytatást, kíváncsian várta, hogy miről és kikért vitatkozik az értelmiség egy számára ismeretlen országban, T. T. azonban véglegesen pontot tett az önvallomása végére, miközben ezt ismételte magában: Értelmiségi az, aki tesz valamit azokért, akik eltartják. Ha semmit sem tesz: vagy a kizsákmányolók szolgája, vagy a dolgozók kitarthatja! *Harmadik út nincs?*

T. T. ezek után kezét fogott a hippivel, s tovább sétált a Szajna-parton, hogy fedetlen fővel megfogalmazza magának felismerése következményeit.

És hogy a nyakkendő se akadályozza a gondolkodásban, népiesen zsebre vágta, s nyitott ingben ballagott tovább az alkonyatban.

PÁRIZSI SÉTÁK

Nyugaton sokkal több a maszek! — állapította meg T. T. jókedvűen a Boulevard Saint Michel torkolatánál, amint a kivilágított szökőkutat szemlélte, s Adyt idézte magának.

Nem messzire az utcasarkon — az üzletek már zárva voltak — európai fehér, mindenféle félvér és ébenfekete örömlányok árulták viháncolva a testüket a járókelőknek.

Nemcsak az értelmiségiek között vannak prostituáltak — gondolta T. T., s tovább sétált.

Egy bank lehúzott redőnyének támasztva ősz pátriárka fejét, öreg csavargó aludt, s álmában kéjtől eltorzult arccal vakargatta az oldalát.

Az alvóval szemközt, az úttest másik oldalán, krimiét közvetített *egyszerre* három, különböző márkájú tévékészülék egy üzlet kirakatában.

A tévé kitört a „lakóházak börtönéből”, megszűnt „ötödik fal” lenni a szobában — meditált az úttest közepén T. T., majd így fűzte tovább a gondolatait: — A rejtvények szellemi szintjén végzett agytornák, az életörömlőket pótló idegizgalmak, úgy látszik, a francia állampolgároknak is kulturális szükséglete.

S miközben T. T. a gyilkos után szimatoló majréfelügyelő pozitív hősnek a mixeres lányhoz intézett monológját hallgatta, így morfondírozott magában:

Eszed, nem eszed, nem kapsz mást, ahogyan a pesti magyarok mondják, avagy *informálni annyi, mint formálni*, ahogy a franciák vallják?

S T. T. — a nyugati és keleti kérdőjelek között, az út közepén — némi habozás után felkattantotta a világvevő japán—amerikai zsebrádióját, mert az audió-vizuális élmény mellett — Ki a gyilkos? A himlőhelyes benzinkútkezelő, vagy a művészetpártoló tőkés nercbundás neje?! — kíváncsi volt arra is, hogy a rádióállomások hogyan akarják *formálni* az úrból?

Az első adón az Ave Mariát énekelte egy rendjéből kiugrott kapucinus szerzetes elektronikus gitárkísérettel.

A szerzetes áradó hangja assisibeli Ferenc naphimnuszát és a májusi litániák hangulatát idézte fel T. T.-ben, miközben a magándetektív francia márkájú sportkocsijával üldözőbe vette a Ford Mustanggal menekülő benzinkútkezelőt.

A Renault utol fogja érni a kanyarban az amerikai kocsit, ha a krimi szerzője francia — gondolta T. T.

Ezzel egyidőben az operatőr szakadékok mutatott, mély sziklás szakadékok a szerpentin mellett, s mialatt a francia kocsi utolérte a hegytetőn a Ford Mustangot, s mögötte feltűnt egy *harmadik kocsi*, véget ért az Ave Maria, s T. T. továbbcsavarta a rádió gombját.

Beatfiú énekelte az éterbe létezése fájdalmas örömét, majd poplány ordította a süket, érzéketlen, öreg világ fülébe lázadását.

Csupa zene a világ, csupa dallam és disszonancia — gondolta T. T., s utána egy hírbeszámoló jutott eszébe az *Esti Hírlap*-ból, mely szerint Baku és Leningrád ideggyógyintézeteiben bevált módszer a skizofrének gyógyítása zenével.

„A betegek Modugno dalaira gyógyulnak leggyorsabban, de kedvező hatást gyakorol rájuk néhány klasszikus is. A modern zene — az orvosok és az újságíró szerint — *kifejezetten* ártalmas a betegek gyógyulása szempontjából.”

Vajon Bartók és Sztravinszkij modern-e még, vagy klasszikus már — mélézött el T. T., aztán továbbcsavarta a zsebrádióját.

A hírmontázsából kiderült — miközben még mindig nem derült ki —, hogy a *harmadik kocsiban* civil ruhás banditák vagy rendőrök ülnek, — hogy

Meghalt François Mauriac,
hogy

Elmaradt a Jarring—Zajjat találkozó,

hogy

Bolygóközi pályára jutott a Venus—7.
hogy

Jordániában tűzharc keletkezett a hadsereg és a palesztinai ellenállók között,

hogy
München egyik idegsebészeti klinikáján idegbankot rendeztek be,
hogy

a Budapesti Bazilikában koncelebrált misét pontifikáltak I. István király születésének ezredik évfordulója alkalmából, és e misén felolvasták VI. Pál apostoli levelét, amelyben a szent király közösségért kifejtett tevékenységét és érdemeit méltatta:

hogy:

A manilai egyetemen új tanszék nyílt, a humoré.

T. T.-nek a reázúduló információs áradat egyszerre több dolgot is eszébe juttatott.

Egyik egy színes hír volt a *Hétfői Hírlap*-ból, mely szerint egy panamai beteg följelentette az orvosát, mint *politikailag gyanús* személyt. Ezt a vádat az orvosnak arra a kijelentésére alapozta, hogy „Önök kevés vörös véresejtje van”.

S eszébe jutott T. T.-nek egy verses hirdetés is a *Magyar Nemzet*-ből:

„Gyors, olcsó és jó
Heidemann falradírozóóóóó . . .”

A hirdetésben csak egy „ó” szerepelt, de T. T. több „ó”-val és magyarul ordította ezt a versikét a francia utcán, s olyan szenvedéllyel, mint aki egyetért a *nyugati* diáktüntetésekkel.

Ezt követően éles féksikoly hatolt a fülébe, majd elsötétült előtte a képernyő, és alsó gépállásból látszottak a csillagok.

A luxuskocsiból kilépő úrvezető felségítette T. T.-t az aszfaltról, s mert káromkodásából arra következtetett, hogy idegen, így szólt maga elé: „Hülye, mire vár az út közepén?”

T. T. leporolta az ülepét, és derűs gúnnyal s öngúnnyal így válaszolt:

— Godot úrra várok, Monsieur, és elnézést, hogy egy pillanatra megakadályoztam önt abbéli törekvésében, hogy luxuskocsijával utolérje önmagát. Nevem Thomas Targyilagosz, és a kalapomat csak azért nem emelem meg az ön kivételes fékberendezésű kocsija előtt, mert nincs. Ehelyett hadd mondjak el egy versrészletet:

„Csak, ami nincs, annak van bokra,
Csak, ami lesz, az a virág,
Ami van, széthull darabokra.”

Az úrvezető némán megbiccentette a fejét, és így szólt:

— Verses figyelmeztetése nagyon elgondolkoztató volt számomra, uram, de ki az a Godot úr? És miért az út közepén várja? Ön talán meggyőződéses középutas?

Kérdezte a baloldali úrvezető, és választ sem várva továbbhajtott.

Nyugaton — gondolta T. T., amint tovább sétált a bal oldali járdán, és átnézett a jobb oldali könyvesbolt kirakatára — nemcsak hippik, sztriptíztáncosnők, Godot úrra — az úristent pótló úristenre — váró értelmiségiek vannak!

T. T. jó érzéssel és ugyanakkor szégyenkezve állapította meg, hogy azokat a baloldali, *nyugati* értelmiségieket, akik nem csupán „aggódnak” az emberiség kultúrájáért, a magyar könyvkiadás jóvoltából jobban ismeri, mint azokat a *keleti* vagy közép-európai értelmiségieket, akik szintén tesznek — *vagy tenni szeretnének* — az emberiség anyagi és szellemi kultúrájáért valamit.

S ekkor T. T. a hazájára gondolt.

Egy tízmilliós népre Közép-Európában, mely Európa területének *egy* százalékát lakja.

Egy népre, amelyből — lélekszámát tekintve — a legtöbb Nobel-díjas került ki a világon.

Került ki.

Egy népre, amely — lélekszámát tekintve — az újkori olimpiák győztese.

Egy népre, amelynek középkori győzelmét minden délben harangszó hirdeti a világ összes keresztény templomában.

Egy népre, amelynek minden lázadását és forradalmát levették.

Egy népre, amelynek mégis sikerült konszolidálnia a forradalmat.

Egy népre, mely Petőfivel, Madáchcsal és Bartókkal ajándékozta meg az egyetemes emberi kultúrát, s miközben csizmák tapostak a gerincén, sár és vér tapadt mártírjai arcára, megfélemlítetten és halálba szédülten is hirdette: *Ember küzdj és bízva bízzál.*

T. T. ezekben a pillanatokban nemcsak szeretetet érzett egy nép iránt, amelynek a nyelvét beszélte, de büszkeséget is.

S szívében zene szólt — nem kozmopolita zene —, a Himnusz és az Internacionálé.

Feje fölött a magasban nemzeti és nemzetközi zászló lengett baráti egymás mellett, és T. T. egyik zászló alatt sem szégyenkezett.

Ekkor kiáltott le hozzá az első gnóm az ereszcsonna fölötti teraszról.

— Keresztény! Keresztény! Keresztény!

T. T. materialista lévén, azt hitte, hogy nem neki kiabálnak.

— Zsidóbérenc! Zsidóbérenc! Zsidóbérenc! — kiabálta feléje a másik gnóm, a kloákából felbukkanva.

T. T. megpróbált ezzel a gnómmal az anekdoták és a kabarék szintjén, tehát a saját szellemi szintje alatt vitatkozni.

— Ez nem három igazság — mondta neki —, ez egynek *sem* igaz.

— Nacionalista! Nacionalista! Nacionalista! — bömbölte a harmadik gnóm, és mutatóujjával alulról felpöckölte T. T. finnyás és érzékeny orrát.

Tárgyilagos Tamás az orrpöcökre elvesztette minden tárgyilagosságát, és Ázsiából hozott barbár indulattal így ordított fel:

— Az apátok megváltó és megváltatlan istenit! Hát még Franchonban sem lehetek patrióta?

Majd bal lábát pártosan a levegőbe lendítette, de senkit sem talált el.

Az igazsághoz tartozik, hogy T. T. ezek után a *jelzők* után vágyat érzett ahhoz, hogy inkább a megváltókhoz, vagy inkább a megváltatlanokhoz tartozzék, és egy pillanatra ahhoz is, hogy Nyugaton várja be, amíg odahaza eldől a „kulturális forradalom a kulturális forradalomban” vita.

De aztán mégis úgy döntött, hogy inkább *nem* tartozik se ide, se oda, nem csatlakozik egyelőre az egyik táborhoz sem gondolatban, hanem konkrétan hazatér a szállodájába.

Mindenütt jó, de legjobb otthon — gondolta T. T., mielőtt a hazája iránti lojális álmra hajtotta a fejét.

DÍSZKÍSÉRET

Hazafelé T. T. a hajdani K. u. K. fővárosban szállt meg, egy disszidens házaspárnál, egy családnál az országhatáron túl élő 10 millió magyar közül, akiknek a címét párizsi emigráns barátaitól kapta meg.

Amilyen barátságtalanul fogadták T. T.-t, amikor váratlan „nyugati” vendégként betoppant, olyan barátságosak voltak hozzá, mint volt honfitársukhoz.

Nemcsak az osztrák szellemi mozgalmakról tájékoztatták és a bécsi múzeumokba kalauzolták el másnap, de a Westbahnhofra is kikísérték, harmadnap.

— Ha hiszed, ha nem — mondta a férfi, miközben T. T. nehéz bőröndjét cipelte az állomás felé — mi, magyarok... *külföldön* összetartunk.

T. T. elhitte.

Elhitte, mert a külföldi magyarok mindenütt barátként fogadták őt, akár milyen politikai vagy vallási felekezethez tartoztak is valaha otthon.

Mi lenne — gondolta T. T. a peronon —, ha egy-két hónapra kiküldenék külföldre az egész Magyarországot? Vajon, ha visszatérnének... összetartanánek?

Már mozgott a vonat, amikor a vendéglátó háziasszony félszegen T. T. kezébe erőszakolt egy cukorspárgával átkötött csomagot.

— A feleségének küldöm... ismeretlenül — mondta.

T. T. zavartan megköszönte, titokban megemelte és megszagolta a dobozt, elmosolyodott, feltette a csomagtartóba, majd kulturális és egyéb gondjai közepette hamarosan elfeledkezett róla.

Miután az osztrák vámvizsgálaton átesett — egyetlen poggyászát sem vizsgálták meg —, rövidesen az ismerős hazai táj, a Kisalföld szépségébe merült.

Hazatérése örömeiben T. T. nem csupán szülőföldjét nézte eddig ismeretlen kíváncsisággal és szeretettel, de az ország dolgozóira és a vezetőire is hasonló érzésekkel gondolt.

(Beleértve a kulturális vezetőket, a felső- és középkadereket és a tanárokat is!)

Eközben kérték a statisztikai lapját, amit T. T. nem talált meg mindjárt, és később sem.

— Ötszáz forint — mondta a határőr —, ha nem találja meg.

T. T. kissé soknak találta ezt az összeget.

— Előre is megmondom — jelentette ki —, hogy nem fogom kifizetni! Inkább leülöm! Ügyse ültem még!

A határőr megsértődött a válaszon, és nevelő szándékkal azt kérdezte:

— Miért? Az jobb lesz, ha büntetett előéletű lesz?

— Mindegy — válaszolta T. T. közömbösen —, így is, úgy is bele fogok tartozni a statisztikába.

— Furcsa humora van — válaszolta a határőr.

— És két kiskorú gyermekem — tette hozzá T. T. —, akikért csupán háromszáz forint családi pótlékot kapok. Ez az összeg szerintem nem állna arányban a büntetéssel!

A határőr nem ismerte el ezt, de ő is eltűnődött a családi pótlék összegén.

— Nekem meg tizenegy gyerekem van, tizenegy! — humorizált.

— Törvényesek, vagy törvénytelenek? — kérdezte T. T. a humora és a szellemi szintje alatt.

— Na jó! — felelte a határőr nevetve és engedékenyen. — Csak keresse tovább azt a lapot!

T. T. engedelmesen rábiccentett, de esze ágában sem volt tovább keresni a lapját.

Ebben az évben eggyel kevesebb magyar jár majd Nyugaton a statisztika szerint — gondolta, miközben belépett egy fiatal, barátságos vámőr, akin látott, hogy van humorérzéke.

— Idefigyeljen — fogadta T. T. a vámőrt —, lehetséges, hogy az ember nem kap statisztikai lapot a *saját* hazájában?

— Az lehetetlen — felelte a vámőr.

— És hogyan tartják számon akkor külföldön?

— Azt nem tudom.

— És az lehetséges, hogy akkor is kap egy statisztikai lapot, ha elvesztette?

— Ez, látja, lehetséges!

Megnyugodtam — gondolta T. T.
 — Valami elvámolni valója nincs?
 — Tudtommal... nincs — válaszolta T. T., mert Nyugaton elhatározta, hogy őszintén és egyenesen fog válaszolni minden kérdésre itthon, vagy hallgatásba burkolózik, ha ellenséges közegben érzi magát.
 — Maga semmit sem hozott Párizsból? — kérdezte a vámőr csodálkozva, miután visszaadta T. T. vámcéduláját. — Hogy lehet ez?
 — Úgy, hogy nincsenek külföldi rokonaim.
 — *Egy sincs?!*
 — Sajnos, *egy* sincs! Sem kitelepített, se disszidens, se emigráns!
 — És min élt odakint? Talán a devizán?
 — Sóleten és tejen.
 — A sólet hálás főzelék.
 — Nekem mondja?!
 — Többször egymás után „megköszöni”, ha az ember megeszi.
 — Nevetni fog — mondta T. T. —, de az én családomban még büntetett *előéletű* sincs.
 A vámőr felmutatott az osztrák feliratú dobozra.
 — Abban mi van?
 — Gyertya.
 — Templomi?
 — Miért lenne templomi? — kérdezte T. T. csodálkozva. — Dísz, díszgyertya.
 — Nézzük meg! — ajánlotta a vámőr.
 — Nézzük — mondta T. T. barátságosan —, úgyse láttam még én sem. A vámőr elkomorodott.
 — Ha nem látta, honét tudja, hogy gyertya van benne?
 — Megszagoltam — mondta T. T. — Viaszzaga van, méhviasz! A templomi gyertyában *nincs* méhviasz.
 — De *van!* Nem mindegyikben van, de van, amelyikben van. A templomi díszgyertyákban például *van!*
 T. T. nagy nehezen leemelte a dobozt a poggyásztartóból, és elkomorodva nézte.
 — Na, bontsa már! Mit áll?
 — Ha én ezt most kibontom — vallotta be T. T. kétségbeesetten —, nem tudom újra becsomagolni! Mi lenne, ha csak a tetejét szakítanám fel?
 — Jó, szakítsa — egyezett bele a vámőr.
 T. T. bicskájával kivágott egy részt a dobozból, és kíváncsian nyúlt be a résen.
 — Hogy lehet az, hogy maga *nem* látta a doboz tartalmát?! — kérdezte a vámőr.
 — Ajándékba kaptam a gyertyákat — mondta T. T. —, pontosabban nem *én*, hanem a *feleségem*.
 — A feleségének, ezek szerint mégiscsak vannak külföldi rokonai!
 — Neki sincsenek — felelte T. T.
 S miután kibontotta a selyempapírból a lila és áttetsző díszgyertyát, átnyújtotta a vámőrnek, aki hosszan latolgatta a kezében a gyertyát, aztán a bal szemét becsippentve, így szólt:
 — Tudja... mennyibe kerül egy... *ilyen* díszgyertya?

— Fogalmam sincs.

A vámőr a spárgánál fogva, egy ujjal felemelte a dobozt.

— Saccom szerint ez legalább *kilenc!*

T. T. szintén meg akarta saccolni a doboz súlyát, s ezért a díszgyertyát a szembeni ülésre helyezte.

— Ne tegyük az ülésre a gyertyát — szólt rá a vámőr —, ne tegyük, mert az ülésre mások is ráülnek!

T. T. kicsit szégyenkezett a rendreutasításért, aztán dacosan ő is megemelte a dobozt.

— Énszerintem ez több kilencnél — mondta —, ez legalább *tizenegy* kiló.

Ezek után bekapcsolta a zsebrádióját, amelyben a következő slágerszöveget énekelték:

Egy baracklekvár minden áálmom...

Vagy ideálom? T. T. nem értette pontosan.

— Szóval magának fogalma sincs arról, hogy mennyibe kerül egy díszgyertya? — ismételte a vámőr.

— Fogalmam sincs — ismételte T. T. kicsit ingerülten.

S utána hosszan farkasszemet néztek egymással.

— *Csak* gyertya van a csomagban?

— Feltehetően... *csak!* — válaszolta T. T. — De az is lehet, hogy egy fél pár nylonharisnya is lapul az alján. Mit tudom én!

— Hm!

— Miért? — kérdezte T. T. — Nem szabad fél pár selyemharisnyát behozni? Az is vámköteles?

— Legyen szíves, adja ide az útlevelét!

— Tessék! — mondta T. T., és olyan indulattal nyúlt a zakójáért, hogy leszakította közben a kabát akasztóját. — Tessék! De *miért?* Nem szabad díszgyertyát behozni?

— De ennyit, uram! Ennyi díszgyertyánál, ismerje be, már az üzérkedés és az üzletelés gyanúja foroghat fenn.

— Hát akkor forogjon! — „ismerte be” T. T., s leült az ablak mellé, tünetően kinézett a tájra.

Tatán robotgott keresztül a gyors, a fenyőfák és a platánok közt fel-felcsillant a Cseke tó háta.

Ez a táj, bár sokkal szebb volt, mint Hegyeshalomnál, már kevésbé tetszett T. T.-nek.

Kelenföld előtt a vámőr egy vámtiszttel jött vissza.

A vámtiszt udvariasan köszöntötte T. T.-t, és kérte, hogy mutassa meg a gyertyásdobozt.

T. T. — *bár erre külön nem szólították föl* — ismét kihúzta a lila gyertyát a csomagból és felmutatta.

— Tessék — mondta a vámtiszt, és visszaadta T. T. útlevelét. — A végállomáson majd, legyen szíves, fáradjon be a Vámhivatalba.

— Nem értem! — fakadt ki magának is váratlanul T. T. — Maga azt hiszi, hogy én nem lépek meg a pályaudvar forgatagában? Maga talán bízik egy *másik* magyar állampolgárban?

A vámtiszt arcán csillapító mosoly jelent meg.

— Igen, tanár úr — mondta.

— Nem vámolnának meg itt, a kupében? — kérte T. T. — Vár a feleségem az állomáson a gyerekekkel, és elég késő van már!

— Sajnos, mindjárt befutunk Pestre, és...

— Idefigyeljen, százados „bajtárs” — szólalt meg T. T. indulattól fűtött hangon. — Én a felesleges gyertyákat inkább kidobálom az ablakon. Rendben? Mennyi gyertyát kaphat ajándékba egy teljes jogú magyar állampolgár, aki ötszáz forint pénzjutalomban részesült a tanév végén, mint kiváló pedagógus?

— Nálunk az emberek túl önértzetesek — válaszolta a százados udvariasan.

— Mert túl sokszor sértették meg az önértzetüket! — válaszolta T. T. — Nekem például most kedvem lenne megsérteni a magáét, mert a beosztottja is megsértette az enyémet! És engedje meg, hogy meggyanúsítsam! Maguk nem tudják, hogy mennyi díszgyertyát lehet behozni Magyarországra vámmentesen, *nem* ismerik a saját rendeleteiket!

— Valóban nem tudjuk — vallotta be őszintén a vámtiszt —, mert *ilyen* esetünk még nem volt. Ezért kérjük, hogy fáradjon be a...

— Hát ez mulatságos! — nevetett fel T. T. — Mielőtt elindultam itthonról, épp lelécelt egy filmrendezőnk! Egy filmrendező, aki egyben főiskolai tanár volt, stúdióvezető, amit akar. Szóval, több bizalmi állása volt! Mielőtt eltávozott a hazájából, eladta a balatoni villáját és az ingóságait, aztán családjával együtt áthajtott a határon. Ő kiment, értékeket *vitt* ki, én meg gyertyákat *hozok* be! Baj az, ha több hangulatgyertya lesz Magyarországon?

— Tudja igazolni, hogy a gyertyákat *ajándékba* kapta? — kérdezte jóindulatúan a fiatal vámőr.

— Nem tudom — válaszolta T. T. ellenségesen —, mert az ajándékokról sem Keleten, sem Nyugaton nem szoktak igazolást adni! Sem kérni!

A százados a beosztottjára tekintett.

— Legyen szíves, menjen a... helyére — mondta.

— Százados úr — folytatta T. T. —, én békés állampolgár vagyok! De ha kiderül, hogy csak *öt*, vagy csak *hét* kiló díszgyertyát hozhatok be hazámba, én a többit erre *itt* és *most*, megesküszöm, a vámhivatal falának vagdosom.

A vámtiszt felsóhajtott.

— Francia- és magyartanár tetszik lenni?

— Nem, *magyar, történelem* és *filozófia* szakos tanár vagyok, és a marxista esti egyetemről is van egy vörös diplomám, *esztétikából* — válaszolta T. T. barátságatlanul, és kinézett az ablakon.

A vámhivatal mérlegén a doboz *hét* és *fél* kilót nyomott.

— *Öt* kiló — mondta hangosan a mázsáló, aki mögött ott állt a százados, és cinkosan T. T.-re hunyorított.

Úgy látszik, gondolta T. T., de nem hunyorított vissza cinkosan a vámtisztre, csak *öt* kiló díszgyertyát lehet behozni hazánkba. Most már ezt is tudom! Templomi gyertyákból vajon mennyit lehet?

Miután a százados büntetésből átköttette a csomagot a fiatal vámőrrel — ez körülbelül negyedóráiig tartott —, így szólt T. T.-hez:

— Maga írni is szokott, ugye?

— Igen — mondta T. T. —, néha írok egy-egy levelet az anyámnak, aki vidéken lakik. Egyébként mi újság itthon? Mi a helyzet például az óvodákban? Még mindig van felvételi vizsga, vagy már eltörölték?

— Engem maga nem csap be — válaszolta a százados, mosolyogva. — Á Tamás, Jé Tamás és Ó Tamás sok van, de T. Tamás csak *egy* van.

— T. Tamás több van, mint azt a vámtisztek hiszik. — mondta T. T. bú-

csúzóul (s valahogy nem volt kedve kezét fogni a századossal, holott *szövet-ségesének* érezte!), mielőtt kilépett a pályaudvar elé.

Megérkeztem hazám fővárosába — sóhajtott föl —, hazaértem.

S miközben T. T. feleségével és két gyermekével végighajtott a Kiskör-úton, a következő észrevételt fogalmazta meg magának:

A Habsburg-monarchia volt tartományi fővárosai, Budapest és Prága, vannak olyan szépek, mint a keleti és nyugati fővárosok, de a közvilágításuk mintha sötétebb lenne.

T. T.-nek ez az óvatos észrevétele azt is elárulja, hogy nem csupán a szomszédos baráti országokban járt már... turistaként.

FELJEGYZÉSEK

Miután T. T. meggyújtotta az összes nyugati díszgyertyát és később a hazai villanykörtét is, s miután alvó kislány arcát beárnyékolta, hogy ne zavarja a fény, kíváncsian a hazai újságokba és folyóiratokba mélyedt, hogy a kulturális forradalom jelenlegi harci állásairól eligazodjék társbérletének egyik szobájában, s hogy aztán ő is el tudja majd igazítani a tanítványait, mint párton kívüli középiskolai tanár.

T. T. jó érzéssel állapította meg az újságokból, hogy szellemi életünk képviselői — legalábbis az első bekezdésben — kivétel nélkül nagyra becsülik és tisztelik egymást.

Mi több! Kíváncsian és érdeklődéssel olvassák egymás írásait, hogy mennyél több szemponttal gazdagodjanak a közösség hasznára.

Nagyon helyes — gondolta T. T. —, a sematikus irodalom nem azért volt sematikus, mert „szempontok” szerint akarta nézni a valóságot, hanem, mert néhány szempontot — teszem azt az *óhajt* és a *valóságot* — egyetlenegy szempontba sűrítette.

Az újságokból T. T. értesült arról, hogy szellemi felépítményünknek szinte minden megnyilvánulása — a népdaltól a szórakoztató kabarén át a biligyrártásig — kulturális termék is, mert az éjjeliedény például a gazdasági-technikai kultúra produktuma is!

Értesült tehát arról, hogy van gazdasági, technikai és humán kultúra, sőt *szellemi* tőke is, és hogy a jelenségeket semmi esetre sem szabad sem „általánosságban”, sem „szűken” vizsgálni, hanem konkrétan és összetetten kell vizsgálni, s ráadásul nem akármilyen nézőpontból.

Mint középiskolai tanár nem szeretem, ha állandóan elemi iskolás fokon nevelnek — gondolta T. T. —, de abba, úgy látszik, bele kell nyugodnom, hogy az újságokat nálunk a dolgozó tömegeknek írják.

A cikkírók többsége az első bekezdés után általában tisztázta a vitatársával (vagy képzelt ellenfelével), hogy milyen alapállásból vív, és azt tanácsolta a jövő ellenfeleknek, hogy ők is „ezt az „alapállást” vegyék fel, ha azt akarják, hogy a vita hasznos legyen, és ne tünjenek:

*ellenzékinek vagy „ellenzékinek”,
kincstárinak vagy maoistának,
ilyen istának vagy olyan pistának.*

A cikkírók — gondolta T. T. — nem csupán egymás testi épségét óvják hazánkban, de a saját és *jól bevált* harci módszereik átadására is készek, hogy a gyengébb fél esélyesként vehesse fel ellenük a harcot.

Ez a lovagiasság — mely az egész világon csak a szocialista sportolókat jellemzi — nagyon meghatotta T. T.-t.

S az is, hogy sokan használták a fejedelmi többséget: „mi ezt így látjuk helyesen”, „mi nem tűrhetjük azt” stb., ami félreérthetetlenül vallott arról, hogy a pengeforgatók nemcsak önmagukért, *l'art pour l'art* vívnak, de valamelyik klub színeiben is.

Az viszont egy kissé már meglepte T. T.-t, hogy a vívók egy része az ilyen bevezető után nem *egy* lépett vissza, hogy utána nyomban támadjon, hanem visszasétált a messzi vagy közelmúltba, és olyan hosszan időzött ott, hogy mire a jelenhez ért, láthatóan *fáradt* volt kissé.

Kissé fáradt és kissé ingerült!

A jelen küszöbe előtt elégedetten vagy ingerülten megtorpanó cikkírók ekkor — talán harci kedvüket feltűzelendő, talán másért — általában leszögezték, hogy a hazai kultúránk állapota

alapvetően jó, bár...

jó, de a jó is jobbá tehető, teszem azt...

T. T. sokáig kereste a harmadik magyar igazságot, amelynek a „talajáról” vitába szállhatna a két nézet elkötelezettjének védelmezőivel és védelmezve támadóival, de nem találta.

Amíg jobb nem jut eszembe — gondolta T. T. —, mi lenne, ha kiindulnék abból a kompromisszumból, hogy az alapvetően jónál a jobb *igénye* is valamivel rangosabb és reformerebb?

Továbbá, hogy a dialektikus történelmi materializmus szerint nemcsak Jó, hanem Rossz is van, és akár az alépitménybeli, akár a felépitménybeli rosszat nem érdemes „jobbá” tenni!

Még akkor sem, ha a közmondás szerint: minden rosszban van valami jó is.

Ezek után T. T. a saját harci módszerét ismertette az ellenfeleivel előbb egy egyszerű, majd egy összetett mondatban.

„Nehezebb eltörni a *faragatlan* fát.”

Régen a pudvás fát is kihegyeztük, hogy ide-oda bökjünk vele „osztályharcos” indulattal, ma olyankor is vattába csomagoljuk a tör hegyét, amikor „össznépi” dühvel szűrni kellene vele.

T. T. egy színes léggömböt képzelt maga elé — s mert sok színes léggömböt látott már Magyarországon, végül is egy *átlagosan* színes léggömböt választott —, amit a vívók a pudvás fával, vagy felmosó rongyba bugyolált törhegygel bökdösnek.

Az átlagosan színes léggömb — amit egy varrónó gombostűje is elintézett volna — vigan tovább szállt a hazai ég alatt a változó szél iránya szerint, s nem eresztett le.

T. T. felsóhajtott a sok-sok léggömb láttán, aztán bal kézzel félretolta azokat az újságokat, amelyekkel egyetértett és nem értett egyet, és golyóstollat markolt a jobb kezébe.

Általános megjegyzéseim

Aki nincs ellenünk, velünk van.

Sokkal különb és eredményesebb jelszó volt ez, mint az *Aki nincs mellettem, az ellenem van* — ahogyan a személyi kultusz korszakában a néptömegek „lefordították” maguknak az *Aki nincs velünk, ellenünk van* jelszót —, de nem kellene-e egy újabb jelszót is kitalálni?

Valami ilyesmit:

Aki nincs ellenünk, az *másokkal* is lehet!

Vitáinkról

Nem mindig az a legokosabb, aki utoljára szólhat hozzá.

A szellem hierarchiája sosem volt azonos az egyházi hierarchiával, ahol a tisztségek szerint lehet: okos, még okosabb, legokosabb valaki.

Akiknek vannak, vagy lesznek utódai, azok biztosak lehetnek abban, hogy ha nincs is, de *lesz* ítélet!

S mert a fiatalság kevésbé bölcs és elnéző, van is ítélet, s ez az *ítélet* — a fiataloké — mindenkor szigorúbb volt és lesz, mint a mindent megértőké, az ezért vagy azért elfáradtaké, vagy a cinikusoké.

A cinikusok egyébként néha el is tudnak lágyulni, a *lírájuk* azonban, mely azonos a *szenzimentalizmussal*, ne tévesszen meg senkit, mert általában egoisták és nagyon kegyetlenek a pozíciójuk védelmében.

Sajtóról

A fiataloknak kevés a fóruma és nincs folyóirata.

Ha lesz, ne olyan kiöregedett „fiatal” legyen a főszerkesztője, aki büszkébb arra, hogy előre ki tudja találni, hogy mi nem fog tetszeni „odafönt”, hanem olyan, aki meg tudja védeni a fiatalok ma talán még csak csírázó igazát.

Az a gyanúm, hogy a nyers és „kócos” beszéd jobban tetszene olykor „odafönt”, mint ahogyan ezt egyesek — de elég sokan — képzelik.

És azt is hiszem és vallom, hogy olykor egy káromkodásban nagyobb közösségi gond feszülhet, mint az olyan ember hátában, aki az egyébként senki által sem támadott falat, vagy bástyát, megtámogatja.

Csak nyílt véleményekkel érdemes vitatkozni, az elhallgatottakat csak *kitalálni* lehet.

Vitázni és meditálni leginkább a cselekvés előtt ajánlatos, de sosem helyette.

Ha valamit elkezdünk mondani, feltételezve, hogy tudjuk is, hogy mit akarunk, azt ne hagyjuk abba három ponttal a lényeg előtt, mert a három pontot légyiszarnak is hihetik.

Ha publicisztikánk nyíltabban fog beszélni a valóságos problémáinkról — legalább annyira nyíltan, mint a nyugati sajtó a magáéről —, magától fog megszűnni az a ma még uralkodó igény és „elvárás” az írók és a költők munkássága iránt, mely szerint *nekik* kell — ti. *egyedül* nekik — kimondani a társadalom feszítő gondjait, feltárni a kényes, vagy elhallgatott problémákat.

Az íróknak nem kimondaniuk kell ezt, hanem ábrázolniuk.

Ábrázolniuk azt, amit a szabad fórumokon a *vezetők*, és amit a munkahelyeken a *dolgozók* elmondanak vagy feltárnak.

A sajtó, a nemzetiségekkel való bánásmód, és a rendőrök udvariassága vall *legpörébben* — vagy éppen árulkodik — egy nép politikai érettségéről, kulturális nivójáról, a társadalom demokratikus szintjéről.

Nálunk a *Népszabadság* az, mely legnyíltabban bírálja a gazdasági és a szellemi életet akadályozó kártékony vagy ellenséges cselekedeteket és megnyilatkozásokat.

Ez a többi napilap — vagy a káderpolitika? — szempontjából több, mint elgondolkoztató.

Az emberformáló és gazdagító kultúra propagálása *elképzelhetetlen* jó sajtó — bátor, érdekes és színes publicisztika — nélkül.

A lumpenproli érdekesebb, mint a proli, de a prolik igazabb emberek.

Az *érdekes* nálunk nem mindig igaz, de az *igaz* mindig érdekes.

Könnyebb a sajtót vagy a kritikusokat szidni, mint felszabadítani őket öncenzúrájuk alól, illetőleg a gyáva vagy opportunisták szerkesztők önkényes cenzúrája alól.

A megyei lapok összpéldányszáma már meghaladja a *Népszabadság*-ét.

Csak a vidéki lapok közölnek rendszeresen rajzot, tárcát, novellát — kilencven százalékgig *pesti* íróktól.

Ha egy vidéki folyóirat jó (vagy jobb, mint egy fővárosi), a főszerkesztőjét ne buktassák föl vagy le.

Tévé

Több okos és érdekes ember van hazánkban, mint amennyit eddig láttunk a képernyőn.

A „riporter kerestetik” tanulsága szerint több értelmes és bátor riporter is!

A tanulni vágyók több csatornára, a szórakozni vágyók *színesebb* szórakozásra vágyanak.

Budapest az ország fővárosa, de nem azonos sem Párizssal, sem Magyarországgal.

Nemcsak hivatásos humoristák vannak nálunk, de kilencmillió-kilencszáz-kilencvenkilencezer műkedvelő is még!

Nemzeti múltunk, jelenünk — s talán a jövőnk is — elképzelhetetlen fejlett humorérzék nélkül.

A mosoly jobban gazdagít, mint a röhög.

Mikszáth vagy Karinthy több szellemi izgalmat (is) okoz, mint Göre Gábor vagy Durbints sógor, avagy Gugyerák.

A szórakoztató ipar tucattermékei eleve rothadtak, tehát rothasztanak.

Nincs olyan Jócsik Lajos, aki a kulturális szemétből komposzttrágyát tudna érlelni a mezőgazdaság számára.

A szórakoztató és vendéglátóipari minimum: legalább a tál (vagy a hölgy) legyen ízléses, ha semmi sincs rajta.

Könyvkiadás

A legfrissebb gyümölcs is hamvát veszti, amíg a nyomdák mirelítőműhelyeiből eljut a kulturális fogyasztókhoz.

1950-ben *három hét* volt egy könyv „átfutási ideje” — az írótól az olvasóig —, 1970-ben már csak *egy év!*

A „könnyű” és „nehéz” könyvek példányszáma nem lehet — bár így van! — függvénye a terjesztés mostani prémium rendszerének.

A mostani terjesztési prémium és a könyvpropaganda nem az élő klasszikusoknak, hanem az „Eszményi gyilkos” írójának, a szocialista politúrral befényezett dilettánsoknak és az alacsony kulturális nivójú bestsellereknek kedvez.

Könyvkiadásunk, amely az elmondottak ellenére is magasán a világszínvonal felett áll — ha az egyetemes értékek kiválasztása szerint ítéljük meg — megérdemelne néhány új nyomdagépet, hogy versenyképes lehessen a szórakoztató ipar növekvő termékeivel.

Az Olcsó Könyvtár szándékosan izléstelen, és sárga borítójával — de tartalmában *klasszikus* értékekkel és *izgalmas* olvasmányokkal! — nyerte meg magának azt a tábort, amely valamikor csak piff-puff regényeket olvasott.

Ahogy Lenin az „Egy nemzet kétféle kultúra”-ban megkülönböztette, és ahogy a tőkés társadalom ma is megkülönbözteti a dolgozókat vagy a kizsákmányolókat támogató kultúrát — ezt egyébként nálunk is megkülönböztetik —, ugyanúgy el kellene választani a *szórakoztató ipart a kultúrától*.

A szobafestőt — a világon mindenütt — megkülönböztetik a festőtől.

Film

Nemcsak a múltból lehet a Má-nak beszélni — nyersen, parabolában, allegóriában —, de a Má-ról és a Má-nak.

Sőt a Má-ról is a Jövő-nek!

A művészi és a szórakoztató film „ellentéte” *csinált* ellentét, de az elkészítésének az akadályai, úgy látszik, *vaióságosak* — nálunk.

Nincs könnyű műfaj. Csak „könnyű” író, vagy rendező.

Vannak olyan fák, amelyek — még vagy már — nem hoznak gyümölcsöt, de lombot azért eresztenek és *virágoznak* is.

Színház

Ezentúl sem fog ártani a magyar íróknak, ha tehetséges rendezők a legjobb színészekkel viszik színre a darabjaikat.

Ahhoz, hogy a hazai drámaírás és a színházi élet jelenlegi helyzetét és kapcsolatát józanul felmérhessük, ajánlatos lenne megvizsgálunk, hogy népi demokráciánk *egyes* korszakaiban — a fordulat évétől a kormányprogramig; a kormányprogramtól 56 decemberéig stb. — milyen művek *nem* születtek meg; miről *nem* beszéltek a közönségnek a magyar színpadokról.

És azt is érdemes lenne megvizsgálni, hogy a hazai és külföldi drámaírók — tehát nem a színpadi mesteremberek! — időálló alkotásai miatt és milyen késéssel kerülnek nálunk színpadra...

T. T. ezek után kinézett az utca színpadára, mely a csökkentett éjszakai világításban szinte teljesen sötét volt.

Később egy teherautó hajtott el az ablak előtt, fenyő- és platánfákkal megrakva.

A csemetefák gyökerein még nedves volt a föld; a kertészek vigyáztak arra, hogy ne kiszáradt gyökerekkel ültessék új talajba a csemetéket.

T. T. felsőhajtott és visszaült az íróasztala mellé.

A művészetről

Ahogy a fákat nem tudom elképzelni levegőbe eresztett gyökerekkel, a különböző nemzetek művészetét sem tudom — amíg vannak és lesznek nemzetek — a hagyományaik és a belőlük táplálkozó sajátos ízeik, formáik nélkül elképzelni.

Ugyanakkor mennél jobban megismertem hazám, s néhány európai ország hagyományos művészetét, annál jobban tudtam tisztelni azt az újat, amelyet a régi hagyományosan művelt — vagy újonnan kiszakított — kertekben az új technikával és természettudománnyal szövetkező ember termelt a föld organizmusának az ismeretében, illetve: önmaga, társadalma és a kozmosz táguló ismeretében — *művészetében*.

Sem az organikus teremtődés, sem a „teremtett világ” nem képzelhető el a természet mély ismerete nélkül, bár az egyiknél az ember tudása csak *segíti* a termelés objektív törvényeit, a másiknál a szubjektum *teremti* az anyagot, és az csak korlátozza a teremtőt, megszabja alkotása határait.

Nem képzelhető el tehát számomra a jövő a XX. és a XXI. század művésze új technika nélkül.

A technika azonban csak eszköze a teremtő művésznek és nem a művészet tárgya.

A műfajok és az egyes művészeti ágak közt nem lehet felállítani semmiféle rangsort.

Értékük egyenes arányban áll azzal a megváltoztató — az ember értelmi és érzelmi kultúráját megmozgató, felforgató és azt elrendező — *erővel*, amelyet hanggal, képpel, betűvel sugároznak.

A művész által megteremtett ember sugárzása évszázadok távlatából is egyenrangú az élő ember sugárzásával.

A művészet a természettel versenyez és sosem a spekulációval.

A tévéantennák sugárzásának egy része nem jutott el az emberekhez — az „angyaloknak sugárzott” — az antennák beállítása, a hegyek és a légköri viszonyok akadályai miatt.

Ma már — csaknem teljesen — eljut.

A jó adáshoz nagy teljesítményű adó kell, jó műsor és *hibátlan* vevőkészülék.

Ha az adás és az átvétel tiszta, és a vevőkészülék jó, a *vétel* is tiszta lesz!

T. T. ezek után újra felállt, megropogtatta a csontjait, és sétálni kezdett a szobában.

Hátra volt még számára a *technikai kultúra* és az *oktatás*...

T. T.-nek nem volt kedve — és fáradt is volt már — ezekről írni.

Hajnali öt óra lehetett, mert az utcán már zörömböltek a villamosok.

Az ipari kultúra áldásaiból fakadó civilizációs elkényelmesedés — jegyezte fel T. T. fél lábon állva — nálunk még nem látszik reális veszélynek.

Ám a weekendtelkek megszerzéséért folyó „harc” reális és brutális valóság.

Kelet és Nyugat előnyeit úgy egyesítsük ezentúl is, hogy egyesített előnyük végül is ne a hátrányunkra legyen.

Előbb magunkat kell utolérnünk, s csak aztán a Nyugatot!

T. T. elmosolyodott, és a még hiányzó „Oktatás” c. fejezet alá odafirkálta:

A tanárok fizetését kérjük felemelni!!!

Mikor T. T. a „Népművelés” c. legutolsó fejezethez ért, elfújta az összes nyugati díszgyertyát, eloltotta a hazai villanyt, és jó ideig állt a szürkületben

— mely a dialektikus szemlélet szerint *egyszerre* éjszaka is és nappal is —, majd hirtelen sugallatnak engedve belelépett a cipőjébe, s lesétált a Dunaparra.

HAJNALI PÁRBESZÉD

A hajnali Sétáló a Parlament felől jön, s megáll, amikor T. T.-t megpillantja, amint — srévizavi a Pártközponttal — éppen a „Duna” c. ezeréves magyar szerkesztőségnek ajánlja a kéziratát.

A két Sétáló beszélgetését nem kísérem tájleírással.

(K. L.)

- Sétáló: Miért nem palackba teszi inkább? Vagy nylonzacskóba.
T. T.: Feljegyzéseimet a halaknak szánom. Én már tudom, amit tudok!
De maga miért sántít?
Sétáló: Ön kiábrándult értelmiségi?
T. T.: Nem. Én beábrándult-kiábrándult és kiábrándult-beábrándult vagyok. És értelmiségi *is!* Amennyiben értelmiséginek nevezhetünk egy középiskolai tanárt?
Sétáló: Gondolja, hogy a feljegyzéseivel kulturális forradalmat idézhet elő a halak között?
T. T.: Ha értenek magyarul!
Sétáló: Ha szabad kérdezni, kiknek a kulturális monopóliumát akarja támogatni? A csukákét vagy a kecsegékét?
T. T.: Szintén értelmiségi netán?
Sétáló: ... kiemelt!
T. T.: Kiemelt fizetésű, vagy ... ?
Sétáló: Kiemelt figyelemmel kísért.
T. T.: Netán szintén tanár?
Sétáló: Csak szerettem volna az lenni. De akaratom ellenére kiemelték, mint kádert.
T. T.: Mint népművelőt?
Sétáló: Csak szerettem volna népművelő lenni.
T. T.: Az is csak szeretett volna? Hát ki maga tulajdonképpen?
Sétáló: Hivatásos *reménykedő*.
T. T.: És ebből meg tud élni?
Sétáló: Ha ráadásul hivatásos önmarcangoló lennék, szépen meg tudnék, de én ráadásul *nem* az vagyok.
T. T.: Hanem, mi?
Sétáló: Hivatásos kételkedő is.
T. T.: A kettő hogyan fér össze?
Sétáló: Ádám mellett is ott volt Lucifer, hogy próbára tegye a hitét.
T. T.: Maga szerint az Ember tragédiája optimista vagy pesszimista mű?
Sétáló: Attól függ, hogy *hogyan* értelmezzük az utolsó mondatát.
T. T.: És maga hogyan értelmezi?
Sétáló: Én ... mostanában Lukács Györggyel értek egyet.
T. T.: Én meg nem.
Sétáló: Akkor mért szánja a feljegyzéseit a víz alatti nyilvánosságnak?

- T. T.: Gondolja, hogy a víz feletti középkáderek megértének, amit írtam?
 Sétáló: Semmi kétségem afelől, hogy megértének, de ...
- T. T.: De?!
- Sétáló: De nem ismerem még a feljegyzéseit.
- T. T.: Tessék.
- Sétáló: Jól kezdődik... a gyertyákkal.
- T. T.: Később a villanyt is meggyújtom majd, hogy ne higgyenek sznobnak. Egyébként mi a véleménye a sznobokról?
- Sétáló: Az emberiség nagy része vitaminhiányban szenved. De hagyjon olvasni, jó?
- T. T.: Mi történt a bokájával?
- Sétáló: Lerúgtak a kulturális stadionban.
- T. T.: Hoooóól?
- Sétáló: Kuul-tu-ráááalis, jól értette.
- T. T.: Maga kiemelt sportoló?
- Sétáló: Az is voltam, de abbahagytam, amikor kiemeltek... szerkesztőnek.
- T. T.: Milyen sportágból emelték ki?
- Sétáló: Pingpong.
- T. T.: Azt hittem, vívás, foci, vagy más efféle.
- Sétáló: Vívni csak szerettem volna, de nem engedtek pástra.
- T. T.: Tapintatból, mert... sérült?
- Sétáló: Mert lerúgtak!
- T. T.: Nem értem! Ki rúgta le?
- Sétáló: A zsüri egyik tagja.
- T. T.: És miért rúgta le a zsüri *egyik* tagja?
- Sétáló: Ragaszkodott hozzá, hogy döntsem el: a *falu* vagy a *város* színeiben indulok-e inkább?
- T. T.: És maga *inkább* egyikben sem indult.
- Sétáló: Húszéves koromig falun, húsz éve városban élek, kettős kötöttségű sánta vagyok.
- T. T.: Jó kifogás, nem sántít.
- Sétáló: Ha nem lennék sánta, én csak a „Falú—Város kulturális különbségeinek eltűnése” elnevezésű csapatban indulnék.
- T. T.: Hosszú neve van a csapatának.
- Sétáló: A különbség is hosszú idő után fog eltűnni, de mint mondtam, hivatásos remény...
- T. T.: Maga író?
- Sétáló: Olvasó szeretnék lenni, ha engedne!
- T. T.: Mit nevet?
- Sétáló: Haseknél tartok! Ő mondta, ugye, hogy a három pontot légykakának hihetik?
- T. T.: Lehet. Én az ilyesmivel nem törődöm! A népi demokráciák kultúrájából is tanulhat az ember, nem?
- Sétáló: De még mennyire!
- T. T.: A színházakról röviden írtam, mert...
- Sétáló: Nagyon tárgyilagos ez a rész. De sehol egy idézet eddig, a jelszavakon kívül! Maga nem szokott idézni?
- T. T.: Próbáltam úgy leírni, ahogy *én* látom...
- Sétáló: Jó, jó, de példaképe csak van!
- T. T.: Eszmei vagy emberi?

- Sétáló: Hogyhogy eszmei vagy emberi?
T. T.: Jézus és Lenin... *eszmei!*
Sétáló: Az eszmeit és az emberit maga szétválasztja? Ez skizofréniához fog vezetni!
T. T.: Én szét! Mert ez a két név túl nagy nekem, mint *emberi* példa.
Sétáló: És ki az „emberi” példaképe?
T. T.: Vaszilij Alekszejev grúz mérnök.
Sétáló: Haha!
T. T.: Mit nevet? Nem hallott még róla?
Sétáló: Bevallom, soha!
T. T.: Mérnök és súlyemelő. Amikor megkérdezték tőle a súlyemelő világ-bajnokság előtt, hogy ki a példaképe, azt válaszolta: *saját magam*.
Sétáló: Nagyon jó! Kedves fiú lehet! De nem szerénytelen kicsit?
T. T.: Van mire szerénynek lennie! Tudniillik ő volt azelőtt az ólomsúlyú világbajnok, és másnap, e nyilatkozata után, megjavította a *saját* világrekordját.
Sétáló: Aha!
T. T.: Én is voltam országos ifibajnok, gerelyvető... a fordulat éve előtt.
Sétáló: Aha! Mik ki nem derülnek!
T. T.: És én se szégyellem.
Sétáló: A gondolat iva most is nagyon töretlen ezekben a feljegyzésekben, de mintha nem a pálya egyik végéről a másik végére hajigálná a gerelyt, hanem egyik tribünről a másikra.
T. T.: Hogy érti ezt?
Sétáló: Nem mondom, hogy nem szakad el a mikrorealista útkaparó szemlélettől, és azt sem mondom, hogy helikopterről nézi a világot, de azért egy kicsit „felülről”.
T. T.: Néztem én „alulról” is, amikor mások dobálták a gerelyt!
Sétáló: Magának vissza kellene menni a gyepre!
T. T.: Eszem ágában sincs.
Sétáló: Maga kívülről vagy belülről bírál?
T. T.: Már megbocsásson... hülyéskedik?
Sétáló: Az akadémikusoknak drukkol vagy a munkás-paraszt fiataloknak?
T. T.: Mit gondol, az amurok is lehetnek akadémikusok? Mert ha az amurok is lehetnek, nem csak a vizák, akkor nem vicc kiállni a munkás-paraszt fiatalok mellett.
Sétáló: Az akadémikusok mellett se. És maga nem *hal!* Kérem, hogy foglaljon állást ebben a kérdésben!
T. T.: Mondja, nem voltunk mi már valahol... és valamikor együtt... *balekok?*
Sétáló: Lehetséges.
T. T.: A „lényes szellők” korszakában? Vagy 56-ban?
Sétáló: Milyen minőségben dolgozott akkoriban?
T. T.: Kezdő értelmiségi voltam.
Sétáló: Nos, akkor mind a két dátum stimmel!
T. T.: Akkor mért akarja... akarod, hogy megjelentessem ezeket a feljegyzéseket? Egyébként szervusz.
Sétáló: Szervusz.

(kézfogás)

T. T.: Egyszóval? Miért?

- Sétáló: Le kell tenni a garast!
T. T.: Hülyéskedsz! Milyen garast?
Sétáló: Én nem szeretem az ellenzékiet.
T. T.: Én se!
Sétáló: Te nem vagy eléggé ellensége annak, ami itt rossz. Megállapítod, ami van, azt hiszed, ezzel minden rendben van.
T. T.: Add vissza a feljegyzéseimet!
Sétáló: Maradj szelíd, mint a galamb, és légy okos, mint a kígyó!
T. T.: Ez bibliai szöveg.
Sétáló: Valakit szeretni, azt is jelenti, hogy gyűlöljük az ellenségeit.
T. T.: Harmadik út nincs?
Sétáló: Erkölcseileg... *nincs*.
T. T.: Biztos vagy benne?
Sétáló: Idézhetek neked valakit?
T. T.: Ha nem azzal kezded, amivel a szakszervezeti titkárunk!
Sétáló: Miért, ő mivel kezdte?
T. T.: „Engedelmet kérek a szaktársaktól — mondta —, hogy Engelseit idézem, de...” Mit szólna ehhez?
Sétáló: Ne bújocskázz!
T. T.: Tessék?!
Sétáló: Ne adomázz, ne anekdotázz, ne beszélj mellé! Így sem érthető?
T. T.: Így sem...
Sétáló: Ennekem ne játszd a *szolga* ostobát!
T. T.: Nem félsz, hogy a másik bokád is elrúgom?
Sétáló: Haldane szerint azok az állatfajok, akiből kivesszett a kooperatív képesség, mind kipusztultak.
T. T.: És mért mondod ezt nekem? Nekem két gyerekem van. Ámbár három is lehetne, ez az igazság.
Sétáló: Tudod miről van szó a feljegyzéseidben?
T. T.: Én írtam.
Sétáló: Miről?
T. T.: A forradalom lényegéről.
Sétáló: Közelebbről?
T. T.: Arról, hogy ferde lesz-e a fal, a felépítmény, vagy...
Sétáló: Vagy *nem*!
T. T.: Na, igen.
Sétáló: Aki a célt akarja, annak az eszközöket is akarnia kell.
T. T.: Csakhogy én nem vagyok Julien Sorel, én nem érvényesülni akarok, én boldog akarok lenni.
Sétáló: Él boldogul!
T. T.: Megállj! Te nem is vagy sánta!?
Sétáló: Most éppen nem vagyok.
T. T.: Hová sietsz?
Sétáló: A stadionba.
T. T.: Hol az a stadion?!

És a két Sétáló elindul a tér felé, mely a Parlamenti és a Pártközpont között fekszik.

(1970. IX. 27.)